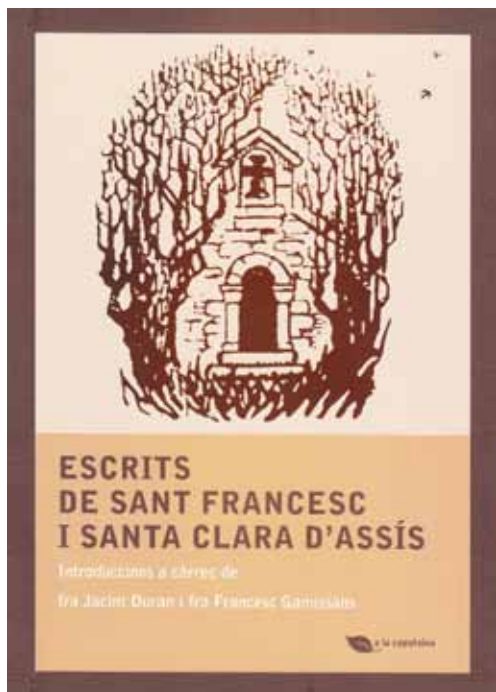

ELS ESCRITS DE SANT FRANCESC

FRA JACINT DURAN

PER COMENÇAR

Amb sant Francesc tenim una sort que amb altres autors, fins i tot actuals, no tenim. Després d'estudis molt seriosos, tenim un conjunt important dels seus escrits. Tant és així que es conserven, fins i tot, dos pergamins en què hi trobem tres escrits de la seva pròpia mà. Són la *Carta a fra Lleó*, la *Benedicció a fra Lleó* i les *Lloances al Déu Altíssim*. Aquestes es troben a la Catedral de Spoleto i els altres dos en un manuscrit que es conserva com en un reliquiari al Sacro Convento d'Assís. Tenim, doncs, escrits de la pròpia mà de sant Francesc i, per tant, es pot veure com escrivia. Alguns qüestionaven la qualitat del llatí de sant Francesc, però actualment, després d'estudis molt aprofundits, resulta que sabia escriure més bé el llatí del que es deia.

Darrera de sant Francesc hi ha un sant i també un pensador seriós i molt coherent.

A més, tenim l'original de la *Regla* del 1223 que Honori III va aprovar i que es conserva tota sencera. Una còpia es troba a Roma i l'altra al Sacro Convento. Per llegir-la bé l'hem dividida en capítols, però cal tenir en compte que la *Regla* està tota escrita de dalt a baix, sense divisions en paràgrafs o capítols. Tot hi està disposat com si fos un quadre, tot seguit. I també es conserven, gràcies a santa Clara, dos escrits de sant Francesc, que la santa incorpora al capítol VIè de la seva *Regla*. Aquesta *Regla* és l'exemplar original que fou aprovat pel Papa pocs dies abans de la mort de la santa.

I, com aquests, hi ha altres escrits que ens han arribat d'una manera bastant directa i que han format l'actual cos dels seus escrits després de passar pel sedàs de la crítica.

Voldria començar el meu comentari amb aquells textos que s'han conservat escrits per la pròpia mà de sant Francesc, ja que ens permeten de reconèixer els trets fonamentals de la seva espiritualitat: La *Carta a fra Lleó*, la *Benedicció a fra Lleó* i les *Lloances al Déu Altíssim*.

LA CARTA A FRA LLEÓ

Cal dir, de primer, que aquests escrits es van conservar gràcies a fra Lleó, que els portava cosits al seu hàbit. En els textos de les antigues biografies es fa molt palès que fra Lleó era una mica variable de temperament. De tant en tant, li agafaven moments molt baixos d'ànim i, en aquestes situacions, trobava recolzament en sant Francesc. És, doncs, en aquestes circumstàncies que cal situar aquests tex-

tos: sant Francesc els hi va escriure perquè hi trobés un consol. Fra Lleó mateix se'ls va cosir a l'hàbit. La *Carta* que es conserva és molt bonica. Diu així:

“Fra Lleó, el teu germà Francesc, salut i pau! Et parlo, fill meu, talment com una mare: perquè totes les paraules que hem dit pel camí, te les escric i aconsello breument en aquesta paraula –tot i que després et convingui de venir a mi per consell– perquè així t'aconsello: Qualsevol manera que et sembli millor d'agradar el Senyor Déu, i de seguir-ne les petjades i la pobresa, poseu-la en pràctica amb la benedicció del Senyor Déu i la meva obediència. I si t'és necessari a l'ànima per a un altre consol teu i vols venir a mi, Lleó, vine.”

En aquest text, tan curt, la primera actitud que s'hi destaca és que Francesc parla a fra Lleó com una mare. I això es troba, també, a la primera *Regla*, de 1221, i en la *Regla* definitiva de 1223. Els frares s'hauran de tractar uns als altres, dirà ell, com una mare tracta el seu fill. És un dels trets propis de sant Francesc (1R 9,11; 2R 6,8).

Per a ell la fraternitat és un valor central. “Com una mare estima el seu fill, així igualment el frare ha d'estimar el seu germà”. Amb la mateixa intensitat, i més encara que una mare. En aquest sentit a la *Llegenda de Perusa*, escrita a mitjans del segle XIII, s'hi diu que un frare enfadat amb sant Francesc perquè no reaccionava davant el que ell creia negligències dels frares, al dirigir-se a sant Francesc l'anomena “mare”. L'autor del text explica que li va dir “mare” perquè quan els frares es referien a sant Francesc li deien així i no “pare”. De Pare només n'hi ha un: Déu. En els seus textos no hi ha ni una sola vegada que la paraula “pare” sigui referida a un home, i això simplement per qüestions evangèliques. Santa Clara sí que anomena “pare” a Sant Francesc, cosa que no li deuria agradar massa.

Diu sant Francesc en aquest breu text a fra Lleó: “Allò que hem parlat pel camí”. Per tant, entreveiem a sant Francesc parlant amb fra Lleó tot fent camí, com una mare parla amb el seu fill. I li diu: “Qualsevol manera que et sembli millor per agradar el Senyor i seguir la seva pobresa... (per tant, no li diu el que ha de fer)... poseu-la en pràctica”. Francesc es dirigeix a Lleó en plural: no diu “posa-la en pràctica”, sinó que diu “poseu-la en pràctica”. Vol dir que hi ha un grup al darrera de fra Lleó. Francesc continua dient: “Amb la benedicció del Senyor i la meva obediència”. Veiem novament que Francesc no li marca el que ha de fer, sinó que li ofereix el seu ajut fratern

incondicional. Finalment, per si necessita alguna cosa més o per oferir-li un consol, li diu: “I si vols venir, vine, Lleó”. No hi afegeix “fra”: li diu Lleó, simplement.

És un text que reflecteix la base de la fraternitat, el seu cor, és a dir, el seguiment de Crist en la pobresa i la humilitat.

LA BENEDICCIÓ I LES LLOANCES AL DÉU ALTÍSSIM

L'altre text que s'ha conservat, escrit per la mateixa mà de sant Francesc, és el de la *Benedicció a fra Lleó*: “Que el Senyor et beneeixi i et guardi; et mostri la seva faç i es compadeixi de tu. Que giri el seu rostre cap a tu i et doni la pau.” És un text tret del *Llibre dels Nombres* de l'Antic Testament, es tracta de la benedicció d'Aaron aplicada a fra Lleó. I al final, Sant Francesc afegeix: “Que el Senyor et beneeixi, fra Lleó”.

I, finalment, les *Lloances al Déu Altíssim*, que s'han conservat amb una nota de fra Lleó en lletra vermella, diferenciada de la de sant Francesc, que és escrita en lletra negra. Fra Lleó, al darrera del pergami en el qual hi ha la lletra de sant Francesc, escriu: “El benaurat Francesc, dos anys abans de morir... “. Aquesta dada és important perquè el seu biògraf més antic, Tomàs de Celano, divideix la biografia de sant Francesc en dues parts: la primera és tota la vida de sant Francesc i la segona se centra en els dos anys anteriors a la seva mort. Aquests dos anys són els de la plenitud de sant Francesc. El sant ha sofert de tot, ho relativitza tot perquè està totalment centrat en Déu. L'experiència que motiva el text, segons fra Lleó, és l'estigmatització. Fra Lleó escriu: “El benaurat Francesc, dos anys abans de morir, feu una quaresma a la muntanya de La Verna, en honor de la benaurada Verge Maria i del benaurat Miquel Arcàngel. Des de la festa de l'Assumpció de la Verge Maria fins a la festa de setembre, de sant Miquel. I la mà del

Senyor es posà sobre d'ell. Després de la visió i al·locució del Serafi i de la impressió de les nafres del Crist, feu aquestes lloances escrites a l'altra banda del paper, i que va escriure de pròpia mà, donant gràcies a Déu pel benefici concedit”.

Val la pena llegir aquestes lloances pausadament. Aquest text i l'estigmatització se situen després de l'anada de Francesc entre els musulmans, on es va trobar i va parlar amb el soldà d'Egipte. Avui això és més actual que mai. Segurament, doncs, aquest text de les lloances està influenciat pel món musulmà, ja que al rosari musulmà es reciten 99 noms de Déu que aquesta llarga llista orant de noms de Déu ho recorda des de la perspectiva cristiana:

“Vós sou sant, Senyor Déu, que feu meravelles. Vós sou fort. Vós sou gran. Vós sou altíssim. Vós sou rei totpoderós. Vós Pare Sant, rei del cel i de la terra. Vós sou tri i u, Senyor Déu de déus. Vós sou el bé, tot bé, el summe bé. Senyor vivent i veritable. Vós sou amor, caritat, Vós sou saviesa, Vós sou humilitat, Vós sou paciència, Vós sou bellesa, Vós sou mansuetud, Vós sou seguretat, Vós sou quietud, Vós sou goig, Vós sou la nostra esperança i alegria, Vós sou justícia, Vós sou templança, Vós sou tota nostra riquesa, a bastament. Vós sou bellesa, Vós sou mansuetud, Vós sou protector, Vós sou custodi i defensor nostre, Vós sou fortalesa, Vós sou refrigeri. Vós sou esperança nostra, Vós sou la nostra fe, Vós sou la nostra caritat, Vós sou tota la nostra dolçor, Vós sou la nostra vida eterna: Senyor, gran i admirable, Déu omnipotent, misericordiós Salvador.” Es repeteixen dues vegades alguns dels atributs, cosa que resulta curiosa si tenim en compte que està escrit per ell. Es tracta, doncs, no de l'equivocació d'un amanuense, sinó de la voluntat d'ell mateix. Un dels que repeteix dues vegades és l'atribut “bellesa” referint-se a Déu: “Vós sou la bellesa”. Sant Francesc és un

enamorat, atret, fascinat per Déu. És una persona per a qui només hi ha una cosa que valgui la pena, com diu Jesús, “només hi ha una sola cosa necessària”, una sola cosa: Déu! La vida humana només s’aguanta sobre un sol fil, sols hi ha una cosa necessària que queda expressada per Maria, la germana de Marta, als peus de Jesús, tot escoltant-lo: l’única cosa necessària. I aquesta queda visibilitzada, viscuda per sant Francesc en l’estigmatització: “Vós sou tot”. “Deus meus et omnia”. Tot!

LA NOVA EDICIÓ DELS ESCRITS

El nou volum dels *Escrits* que presentem és una reedició dels escrits de sant Francesc ja publicats per la Fundació Enciclopèdia Catalana l’any 88. Per això voldria fer un petit homenatge als qui l’han fet possible.

En primer lloc, a fra Nolasc del Molar, que en va fer la traducció al català. Fou un frare que passava moltes hores a la cel·la, cosa que és molt difícil per als frares d’avui dia. Fra Nolasc, doncs, va dedicar-se intensament a l’estudi, a la lectura i a la traducció del grec i del llatí, i això ha ajudat a molts d’altres a accedir a una gran diversitat de fonts cristianes i franciscanes, i fins i tot jueves. Jo només em vaig atrevir a variar molt poques coses del text traduït per fra Nolasc. Els canvis es redueixen a dos: en el *Testament*, sant Francesc diu que els frares tindran només una túnica, la corda i, finalment, el que en llatí anomena *bracas* i que fra Nolasc, essent fidel al text, va traduir com a “bragues”, que en català sona molt malament. Així, em vaig atrevir a substituir “bragues” per “calçons”, que s’acosta molt més al que sant Francesc volia dir. Una altra petita cosa que vaig variar va ser la paraula “dolça” en lloc de “mel·líflua” dins la pregària *Absorbeat*.

Són les úniques variacions que vaig gosar introduir a la venerable traducció feta per una persona amb un pregon coneixement de la llengua.

Quan fra Nolasc va traduir els *Escrits* de sant Francesc, encara no havia aparegut l’edició crítica de K. Esser. Aquesta edició introdueix textos que fra Nolasc, és clar, no va incloure. Fra Lluís de Reus va completar-la amb un dels textos més emblemàtics que fra Nolasc no havia traduït, això és, *El Càntic de les Criatures*. Aquí he de dir que també em vaig atrevir a tocar el text de fra Lluís. La seva traducció deia: “Lloat sigueu, Senyor meu, pels estels”, on “els estels” traduïa *le stelle*. Així es mantenia el so original amb una paraula ben catalana que és

pràcticament idèntica a la italiana. Jo em vaig decantar, en aquest punt, per traduir *stelle* per “estrelles”. El motiu crec que és molt justificat atenent al fet que, en aquests versos, hi ha una harmonia entre el masculí i el femení, amb què sant Francesc clarament juga, que si traduïm “estels” no es copsa. Sol, lluna-estrelles, foc, terra... està tot combinat així. Cal reconèixer la bona feina feta per fra Lluís de Reus a pesar del fet que se li va encarregar a darrera hora i va haver de fer molts esforços per publicar puntualment i pulcra la primera edició d'aquesta traducció dels *Escrits*.

I el tercer frare a qui voldria fer un homenatge també molt sentit, és el pare Francesc Gamissans, perquè va fer tota la part de santa Clara, amb traducció, notes i introducció. El pare Gamissans ha estat un gran treballador del franciscanisme, i encara continua sent-ho. Realment mereix un reconeixement perquè, no només va fer la traducció dels *Escrits* de santa Clara i, abans, una altra del textos de sant Francesc, sinó que ha anat traduint les fonts franciscanes al català. Són molts volums que va anar traduint amb una paciència admirable, a banda d'altres llibres i articles sobre el món franciscà.

ELS ESCRITS

Els textos de sant Francesc es poden dividir en cinc apartats: les *Regles* de vida o *Formes de vida*, les *Oracions*, les *Cartes*, les *Admonicions* i les *Darrereres voluntats*.

Dins de les *Formes de vida* hi trobem la *Regla Butllada*, la *Regla no Butllada*, la *Regla dels eremitoris*, la *Forma de vida* de santa Clara, i altres. Voldria remarcar, a propòsit de santa Clara, que aquesta té una gran capacitat de resumir. En el seu *Testament*, quan es pregunta quina és la seva vocació, diu: “El Fill de Déu se'ns ha fet camí”. Ho diu d'una manera telegràfica i amb gran concisió. I aquesta és també la forma de vida de sant Francesc que s'ex-

pressa en les dues Regles. L'autoria de la *Primera Regla* és certament d'ell, però es confecciona en fraternitat, en diàleg, a través dels anys, de reunir-se els frares en capítols, de parlar amb la Santa Seu, que també hi fa les seves aportacions. La *Primera Regla* és obra de sant Francesc i fruit del diàleg fratern i eclesial.

La *Regla Butllada* de 1223 és tota una lluita entre sant Francesc i el cardenal Hugolí que es fa ressò d'un grup de frares que tenen una visió diferent del que hauria de ser l'orde. La *Segona Regla* és expressió de la santedat de Francesc. Un sant és l'únic que pot tocar realment de peus a terra sense perdre la sublimitat de la seva vocació. La *Regla Butllada* és el fruit d'aquesta lluita, és d'una gran bellesa.

Entre les *Oracions* hi trobarem el *Càntic de les Criatures*, les *Lloances* i altres. El text més antic de sant Francesc és la pregària que fa al Crist de sant Damià, que ell mateix va passar als seus germans i que fa així: “Déu sobirà i gloriós, il·lumineu les tenebres del meu cor, doneu-me una fe recta, una esperança certa i una caritat perfecta, seny i coneixement per complir el vostre sant i verídic manament”. La paraula “manament” és, en l'original llatí *mandatum*, una referència litúrgica que remet directament al rentament de peus del Dijous Sant on Jesús dona el seu “Manament” i renta els peus als seus deixebles. És una de les imatges més emblemàtiques i més presents en l'espiritualitat de sant Francesc.

Quan estava en pecats...

El *Testament* és l'últim escrit de sant Francesc. És com una petita autobiografia espiritual. Si llegim Celano, quan parla de la seva mort, diu que Francesc d'Assís va morir el 3 d'octubre de 1226: “Vint anys després de la seva conversió”. Així, si fem un càlcul ràpid, la conversió de sant Francesc es produeix l'any 1206. I, si segons

se'ns diu, sant Francesc es converteix vint-i-cinc anys després de néixer, això voldrà dir que va néixer el 1181-82. Si dividim la vida de sant Francesc en etapes, podríem distingir-hi clarament una primera etapa del 1181 al 1206, el temps anterior a la conversió. ¿Com era sant Francesc abans de la conversió? Segons les biografies antigues, hi ha una sèrie de contradiccions. Podríem dir, tanmateix, que era un jove “normal” de la seva època i estatus. Però si li preguntem a ell, ens diu en el seu Testament: “Quan jo estava en pecats”. Per tant, ser normal és estar en pecats. Ser normal, ¿què volia dir en aquella època? La “normalitat” de sant Fran-

cesc passava perquè anés d'un pèl que no hagués matat santa Clara. Aquestes actituds violentes eren normals en aquella època. Cal tenir en compte que a Assís, va haver una revolta dels burgesos contra els nobles i santa Clara, que era de família noble, va haver de sortir a corre-cuita, escapant-se amb tota la família cap a Perusa. Sant Francesc va participar en la revolta i, amb tota seguretat, va matar gent perquè això era el “normal” en una situació com aquella. Per tant, podem ben bé dir que era un jove normal de la seva època.

També en aquest mateix sentit, podem dir que participava en algunes festes, tan exagerades que Innocenci III va haver de fer

una carta a Assís, al temps de sant Francesc, en un moment en què aquest era el “rei dels joves”, un càrrec propi d’aquells temps. A l’ajuntament d’Assís encara es conserva el nom d’ell en una llista en què apareix com a “rei de la joventut”, que vol dir que pagava les despeses d’aquestes festes. És evident, doncs, que si Francesc havia pagat la festa, no es devia haver quedat a casa. El Papa Inocenci III va fer una carta, com dèiem, en què blasrava les festes d’Assís pel seu desordre, que superava les dels pobles veïns. El Papa els deia que si es volien condemnar, que ho fessin, però no dins del recinte de l’església. En efecte, el dia 6 de desembre, festa de sant Nicolau, de la que queden uns vestigis tot piadosos i nostrats a Montserrat, era una festa molt desenfrenada a l’edat mitjana. La festa començava, literalment, mofant-se de tot el que era sant i sagrat, i això, amb molta probabilitat, ho organitzava sant Francesc.

Assís en aquella època era un poble petit, d’un màxim de 1500 habitants. El pare de Francesc tenia una botiga de robes. Ens costa d’imaginar-lo vivint d’una manera folgada dedicant-se només a vendre fils, agulles i peces de roba. És ben escaient de preguntar-se, ¿d’on treien tants diners? Segurament el seu pare “deixava” diners. És probable que sant Francesc hagués participat en aquesta mena de negocis que podrien fer pensar que ens trobem als orígens de les injustícies dels bancs dels nostres dies. Per això, sant Francesc, després de la conversió, era tan contrari al maneig dels diners. Era, doncs, un tipus d’activitat “normal” a l’època, perquè tothom qui podia ho feia, malgrat l’oposició oficial de l’Església.

Chesterton diu: “La fe fa possible no ser una simple còpia del nostre temps”. Quan hom enlloc de dir: “Aquest també ho fa, per tant també ho faig jo”, o bé “això és normal, ho fa tothom”, quan hom,

de mirar els altres o les estadístiques, mira el Crist, aleshores vénen els problemes. És aleshores que hom es veu pecador: el punt de referència no és la comparació amb els altres, sinó que la comparació és d’un mateix amb Crist. I per això sant Francesc comença el seu *Testament* dient: “Així el Senyor em donà a mi, fra Francesc, de començar a fer penitència. Quan estava en pecats...” Era un noi “normal”, segons els patrons típics de l’època per a algú de la seva classe. I segurament que moltes de les coses que anem fent ara, que són molt “normals”, amb les quals ens justifiquem davant dels altres, si les comparem amb Crist, deixen de ser normals. Són normals estadísticament però no des del punt de vista del que hauria de ser.

Déu el cerca

Hi ha un tret molt curiós de sant Francesc i és que, en les biografies i en els seus textos, és tot el contrari de sant Agustí. Sant Agustí és una persona assedegada de Déu, que busca Déu incessantment. Sant Francesc, no. Cal tenir sempre present que Francesc era un “burgeset”. Ell no busca Déu. És Déu qui el busca a ell. És Déu qui li busca les pessigolles, podríem dir. ¿Què li passa? Hi ha un text de Celano, el seu primer biògraf, que ho descriu citant el profeta Osees: “Déu li va posar enmig del camí esbarzers, perquè no continués per aquell camí”. ¿Quins esbarzers? ¿Com eren aquestes dificultats? I afegeix: “Injektava angoixa en l’ànima i malestar en el cos” (1Cel 2,3). Sort que no hi havia tants antidepressius aleshores, ens haguéssim quedat sense sant Francesc...

Ben cert que hi ha moltes classes de depressió i cal ser molt curós a l’hora d’atansar-se a aquesta malaltia. Hi ha, però, una classe de depressió que és absolutament necessària per créixer. Hi ha un tipus de depressions que no són patològiques (en el sentit clínic del terme)

sinó que podríem qualificar de típicament existencials. Si no s'afronten, un no viu. “Angoixa en l'ànima i malestar en el cos” diu el text de Celano. És aquella situació en què hom queda com mig flotant i no sap ben bé què li passa. Avui dia, moltes vegades se soluciona aquesta angoixa vital amb medicaments. Cal fer front a la qüestió de què significa existir, què significa viure. ¿Què hi ha de consistent? Quan hom mira les coses amb una mica de perspectiva, ¿què hi ha de consistent en el meu viure? Sant Francesc, en una d'aquestes festes que ell organitzava i, mentre duia a la mà el bastó de rei de la festa, va quedar una altra vegada presoner d'aquest sentiment d'angoixa, de malestar. Els seus companys anaven al davant, cantant, i ell es va quedar enrere. De sobte, diu el text dels Tres Companys (TC 7), quedà com ple d'una dolçor que no el deixava ni moure. Tot seguit el text afegeix: “Restava tan absort que –com ell mateix va dir després– ni que l'haguessin fet a trossos no hauria pogut moure's ni fugir”. Cal destacar d'aquest fragment la puntualització “com ell mateix va dir després” que ens fa creure que aquest text és un testimoni directe de sant Francesc. Francesc, en efecte, en aquell moment va quedar impregnat de dolçor i una presència l'envaí. La paraula “dolçor” és un fil que va conduint tant sant Francesc com santa Clara, i indica tothora una experiència profunda de pregària, de presència de Déu.

Però no és això el que el convertí. Quan li pregunten quin és el punt central de la seva conversió, hi ha un moment decisiu, un moment concretíssim i no és aquest referit per la llegenda dels *Tres Companys*. Estic segur que hi ha moltes persones que entren en una església o, en el moment de parlar amb algú, tenen aquesta experiència de Déu, d'una dolçor especial, però la deixen passar. Això no és la conversió. Es tracta de Déu que posa el dit a la

llaga, a veure si reacciona. De vegades, ho fa amb males maneres, de vegades, de bones maneres. Si, tanmateix, no hi ha un “immediatament”, o sigui una resposta immediata, com diu contínuament l'evangeli de sant Marc, llavors tot queda de nou buit. ¿Quan va respondre sant Francesc? Ell mateix ens ho diu en el seu *Testament*. “Quan jo estava en pecats, em repugnava molt veure leprosos. El Senyor m'hi conduí, vaig fer misericòrdia amb ells, i quan me n'apartava, allò que m'era amarg se'm convertí en dolçor de l'ànima i del cos”. Quan jo responc immediatament, realment, concretament a aquesta demanda de Déu, llavors es produeix la conversió, la novetat. Aquí, en aquest moment és quan sant Francesc comença la seva experiència. I aquesta experiència que ell té amb els leprosos, que és una experiència de pas de l'amargor a la dolçor, és paradigmàtica. Allò que voldrà viure sempre serà això. En la fraternitat que ell dibuixarà amb els frares, vol imitar aquella fraternitat amb els leprosos, una fraternitat de pobres.

L'enfocament d'aquell moment de sant Francesc amb els leprosos, no és simplement un moment de caritat que ell fa als pobres, sinó el descobriment d'una forma de vida, la forma de vida evangèlica. El Déu de l'Antic Testament és un Déu preocupat, bolcat, donat als pobres. És el Déu que allibera el pobre. És el Déu que agafa al pobre i el treu de la presó. És el Déu que està sempre atent al pobre i desvalgut. El del Nou Testament, continua sent això, no pot deixar de ser això. Però hi ha una connotació important i diferent, que és la que copsa sant Francesc. Déu no solament és el Déu pels pobres, sinó que és el Déu que es fa pobre, menor. I aquest és l'ideal que sant Francesc va viure amb tota la seva intensitat i la fraternitat n'era la seva expressió més concreta. Això és el que volem concretar nosaltres, avui dia, en la nostra fraternitat.